

Církevní základní škola v Kroměříži

PROGRAM PROTI ŠIKANOVÁNÍ
VE ŠKOLNÍM PROSTŘEDÍ

Školní rok 2019/2020

Ředitelka školy : RNDr. Olga Loučková

Zástupce ředitele : Mgr. Helena Gřivová

Výchovná poradkyně : Ing. Dana Floriánová

Metodik prevence : Ing. Eva Laurenčíková

Kroměříž 2019

Schváleno pedagogickou radou 27. 8. 2019.

Šikanování je mimořádně nebezpečná forma násilí, která ohrožuje základní výchovné a vzdělávací cíle školy. Na rozdíl od jiných druhů násilí je šikana zvláště zákeřná, protože často zůstává dlouho skrytá. Tak i při relativně malé intenzitě šikany může u jejích obětí docházet k závažným psychickým traumatům s dlouhodobými následky a k postupné deformaci vztahů v kolektivu.

Vzhledem k tomu, že šikana se v počátečních fázích vyskytuje v téměř každé škole, je potřeba věnovat tomuto jevu zvláštní pozornost. Důraz je nutné zaměřit na vytváření dobrých vztahů uvnitř třídních kolektivů, zabývat se vztahy v třídních kolektivech. Zajišťuje se proto další vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti vytváření dobrých vztahů, v práci se skupinami, v utváření správných životních hodnot. Důležitá je spolupráce pedagogických pracovníků a jednotný postup při řešení případných problémů.

Charakteristika šikanování

- **Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrožit nebo zastrášovat žáka, případně skupinu žáků.** Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Nově se může realizovat i prostřednictvím elektronické komunikace, jedná se o tzv. kyberšikanu. Ta zahrnuje útoky pomocí e-mailů, sms zpráv, vyvěšování urážlivých materiálů na internetové stránky apod. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako přehlížení žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševním a tělesném zdraví oběti.
- Šikanování se ve své počáteční formě vyskytuje prakticky na všech školách. Pocit bezpečí každého jedince a jeho začlenění do třídního kolektivu je základní podmínkou vytváření dobrého sociálního klimatu třídy a školy. **Všechny školy a školská zařízení mají povinnost předcházet všem náznakům násilí a šikanování. Šikanování v jakékoli formě a podobě nesmí být pracovníky školy akceptováno.**

Projevy šikanování

- Verbální šikana, přímá a nepřímá – psychická šikana (součástí je i kyberšikana, děje se pomocí informačních technologií).
- Fyzická šikana, přímá a nepřímá (patří sem i krádeže a ničení majetku oběti).
- Smíšená šikana, kombinace verbální a fyzické šikany (násilné a manipulativní příkazy apod.).
- Za určitých okolností může šikanování přerůst až do forem skupinové trestné činnosti.

Odpovědnost školy

- Škola či školské zařízení má jednoznačnou odpovědnost za děti a žáky. V souladu s ustanovením § 29 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, jsou školy a školská zařízení povinny zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí, žáků a studentů v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit, a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování. Z tohoto důvodu musí pedagogický pracovník šikanování mezi žáky

předcházet, jeho projevy neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc.

- Z hlediska trestního zákona může šikanování žáků naplňovat skutkovou podstatu trestných činů či provinění (dále jen trestných činů) vydírání (§ 235), omezování osobní svobody (§ 213), útisku (§ 237), ublížení na zdraví (§ 221-224), loupeže (§ 234), násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci (zvláště § 197a), poškozování cizí věci (§ 257), znásilnění (§ 241), kuplířství (§ 204) apod.
- Pedagogický pracovník, kterému bude znám případ šikanování a nepřijme v tomto ohledu žádné opatření, se vystavuje riziku trestního postihu pro neoznámení, případně nepřekažení trestného činu (§168, 167 trestního zákona). V úvahu přicházejí i další trestné činy jako např. nadřzování (§ 166 tr. zákona) či schvalování trestného činu (§165 tr. zákona), v krajním případě i podněcování (§ 164 tr. zákona). Skutkovou podstatu účastenství na trestném činu (§ 10 tr. zákona) může jednání pedagogického pracovníka naplňovat v případě, že o chování žáků věděl a nezabránil spáchání trestného činu např. tím, že ponechal šikanovaného samotného mezi šikanujícími žáky apod.

Školy a školská zařízení v prevenci šikanování

Základem prevence šikanování a násilí na školách je podpora pozitivních vzájemných vztahů mezi žáky (a mezi žáky a učiteli). Školy a školská zařízení prevence usilují o vytváření bezpečného prostředí a za tím účelem:

- podporují solidaritu a toleranci
- podporují vědomí sounáležitosti
- posilují a vytváří podmínky pro zapojení všech žáků do aktivit třídy a školy
- uplatňují spolupráci mezi dětmi a rozvíjí jejich vzájemný respekt
- rozvíjí jednání v souladu s právními normami a s důrazem na právní odpovědnost jedince.
- Ředitelé škol a školských zařízení odpovídají za systémové aktivity školy v oblasti prevence šikanování a násilí. Vychází přitom z komplexního pojetí preventivní strategie, která je ve smyslu *Metodického pokynu k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních* č. j. 24 246/2008-6 součástí Minimálního preventivního programu školy.
- Zajistí v souladu se školním řádem dohled pedagogických pracovníků nad žáky zejména ve škole před vyučováním, o přestávkách mezi vyučovacími hodinami, mezi dopoledním a odpoledním vyučováním, podle potřeby při přecházení žáků mezi budovami školy, do zařízení školního stravování. Především v prostorách, kde k šikanování již došlo nebo kde by k němu mohlo docházet.
- Zajistí, aby žáci i pedagogičtí pracovníci byli seznámeni s negativními důsledky šikanování, a to jak pro jeho oběti a pachatele, tak i pro celý třídní (školní) kolektiv. Za zvlášť nebezpečnou je třeba považovat podceňování počáteční projevy šikanování.
- Pedagogičtí pracovníci pomáhají rozvíjet pozitivní mezilidské vztahy a úctu ke druhému, vedou třídnické hodiny aktuálně k problémům, problematice se věnují na hodinách náboženství, výchovy k občanství a výchovy pro život.
- Ve školním řádu jsou dána pravidla chování včetně sankcí za jejich porušení.

Program proti šikanování

- Na tvorbě a realizaci programu se podílejí všichni pedagogičtí pracovníci školy. Koordinace jeho tvorby patří k činnosti školního metodika prevence. Ten podle potřeby spolupracuje s metodikem prevence v KPPP pracoviště KM.
- Cílem programu je vytvořit ve škole bezpečné prostředí. Důležité je zaměřit se na oblast komunikace a vztahů mezi žáky ve třídách, a to bez ohledu na to, zda tam k projevům šikany již došlo či ne.
- Hlavní součástí programu je krizový plán.
- **Dva typy scénářů:**
 - První zahrnuje situace, které škola zvládne řešit vlastními silami. Do této skupiny patří postupy pro počáteční stádia šikanování a rámcový třídní program pro řešení počátečního stádia šikanování.
 - Druhý zahrnuje situace, kdy škola potřebuje pomoc z venku a je nezbytná její spolupráce se specializovanými institucemi a policií. Sem patří řešení případů pokročilé a nestandardní šikany.
S krizovým plánem jsou na začátku školního roku seznámeni žáci a zákonní zástupci.

Postupy řešení šikanování

- Odhalení šikany bývá obtížné. Významnou roli při jejím zjišťování hraje strach, a to nejen strach obětí, ale i pachatelů a dalších účastníků. Strach vytváří obvykle prostředí „solidarity“ agresorů i postižených.
- Účinné a bezpečné vyšetření šikany vychází z kvalifikovaného odhadu stadia a formy šikanování. Existuje rozdíl mezi vyšetřováním počátečních a pokročilých stádií šikanování. Jednotlivá stádia jsou blíže popsána v příloze č. 2 Stádia šikanování.
- **Taktika vyšetřování** – dosažení cílů jednotlivých kroků – *Kdo je obětí? Kolik je obětí? Kdo je agresorem? Kolik je agresorů? Jak, kdy, kde a co konkrétního dělali agresori obětí? Kdo je iniciátorem, kdo aktivním účastníkem a kdo je agresor a kdo oběť?*

Metody vyšetřování šikanování:

A. Pro vyšetřování počáteční šikany (se standardní formou) lze doporučit strategii v těchto pěti krocích:

1. Odhad závažnosti šikanování a rozpoznání formy šikanování
2. Rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili a s oběťmi – oběť nemusí mluvit, může plakat – proč?
 - bojí se, že mu nikdo neuvěří
 - bojí se, má strach, neví, co ho ve škole čeká
 - bojí se „to“ říct učitelům, aby nepřišla pomsta, možná odvěta agresorů
 - bojí se mluvit doma, aby se do řešení nezapojili rodiče
3. Nalezení vhodných svědků – **chránit zdroj a obsah informací!!!**
4. **Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky, nikoli však konfrontace obětí a agresor!!!!!!**
5. Zajištění ochrany oběti, důležitá je empatie, neslibovat, co nemůžeme splnit

6. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi.
7. **Výchovná komise: promyšlená strategie – orientační posloupnost vedení jednání:**
 - seznámení rodičů agresora s problémem – projevy chování u žáka
 - vyjádření všech pedagogů – postoj školy k nežádoucímu chování žáka
 - vyjádření žáka – agresora
 - vyjádření rodičů
 - rozhodování výchovné komise za zavřenými dveřmi
 - seznámení rodičů a žáka se závěry komise, časový horizont nápravy chování, zpětná vazba přes třídního učitele – **vždy zápis!!!**
 - **upozornit rodiče na další výchovná opatření, pokud přijatá opatření nepomohou**
8. Rozhovor s rodiči oběti
9. Práce s celou třídou

B. Pokročilá šikana s neobvyklou formou – výbuch skupinového násilí vůči oběti, tzv. třídního lynčování, vyžaduje následující postup:

1. Překonání šoku pedagogického pracovníka a bezprostřední záchrana oběti.
 2. Domluva pedagogických pracovníků na spolupráci a postupu vyšetřování.
 3. Zabránění domluvě agresorů na křivé výpovědi.
 4. Pokračující pomoc a podpora oběti.
 5. Nahlášení policii.
 6. Vlastní vyšetřování.
- V rámci první pomoci je nutné při pokročilých, brutálních a kriminálních šikanách spolupracovat s dalšími institucemi a orgány, a to zejména s pedagogicko-psychologickou poradnou, střediskem výchovné péče, orgánem sociálně právní ochrany dítěte, Policií ČR.
 - V případě negativních dopadů šikanování na oběť je nutné zprostředkovat jí péči PPP, speciálně pedagogického centra nebo dalších odborníků, psychologů, psychoterapeutů.

Společný postup při řešení šikanování

JEDNOTNOST

DŮSLEDNOST

ZNALOST PROBLEMATIKY

POSTUPY PRO POČÁTEČNÍ A POKROČILÁ STÁDIA ŠIKANOVÁNÍ

PREVENCE VE TŘÍDÁCH PŘI TŘÍDNICKÝCH HODINÁCH

Žáci jsou seznamováni s těmito tématy:

- co je a není šikana – způsoby šikanování
- rozdíl mezi žalováním a „voláním o pomoc“
- jak a jakým způsobem se zastat oběti
- jakým vhodným způsobem vyhledat pomoc
- techniky mapující klima třídy k dispozici a ke konzultaci u ŠMP

PREVENCE PŘI VÝUCE VŠECH PŘEDMĚTŮ

PREVENCE MIMO VYUČOVÁNÍ

mimoškolní akce, vytipování rizikových míst, přestávky (WC, chodba, zákoutí ve škole, schody na půdu, tělocvična)

Užší realizační tým školy

Vedení školy – ředitel školy
školní metodik prevence
výchovná poradkyně
třídní učitel
odborník (KPPP, SVP, OSPOD apod.)

Nejčastější chyby při vyšetřování šikanování

- učitelé nedokáží odlišit řešení počáteční a pokročilé šikany
- zmatek, únik, egocentrické ublížení – častěji muži
- bagatelizace, popření, agrese – častěji muži
- nedokáží rozpoznat neobvyklé formy šikany – začínají nahodile hledat svědky
- učitelé neberou na zřetel trauma, stud a mlčenlivost oběti
- berou vážně falešné svědky, které ovlivňuje agresor
- bezprostředně konfrontují výpověď týraného žáka s výpověďmi jeho mučitelů (tento postup může vést k tragickým situacím – takovou konfrontaci můžeme přirovnat k setkání myšky s kobrou)
- učitel šetří šikanu přímo ve třídě
- ředitel školy si pozve najednou údajné oběti, údajné agresory a jejich rodiče, některé pedagogy a vyšetřuje vše „z jedné vody načisto“
- po vyšetření šikany se najednou pozvou všechny rodiče agresorů i s jejich ratolestmi, rodiče se sjednotí proti „nespravedlivému“ nařčení a s převahou útočí na pedagogy
- často se oběť nechá odejít ze školy, případně se převede do vedlejší třídy, přičemž „mašinerie“ šikanování se dále prohlubuje a zdokonaluje

Výchovná opatření

- Doporučuje se dále pracovat s agresorem (jeho náhled na vlastní chování, motivy, rodinné prostředí). V případě potřeby mu zprostředkovat péči pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče nebo jiných odborníků – klinických psychologů, psychoterapeutů nebo psychiatrů.
Pro potrestání agresorů lze užít i následující běžná výchovná opatření:
 - Napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele, podmíněné vyloučení a vyloučení ze studia na střední škole.
 - Snížení známky z chování.
 - Převedení do jiné třídy.
 - Pro nápravu situace ve skupině je potřeba pracovat s celým třídním kolektivem. Je nezbytné vypořádat se i s traumaty těch, kteří přihlíželi, ale nezasáhli (**mlčící většina**).
- V mimořádných případech se užijí další opatření:
- Ředitel školy doporučí rodičům dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP, případně doporučí realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v místě příslušném diagnostickém ústavu.
 - Ředitel školy podá návrh orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení práce s rodinou, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.

Spolupráce s rodiči

Pokud rodiče informují školu o podezření na šikanování, je za odborné vyšetření záležitosti zodpovědný ředitel školy. Při nápravě šikanování je potřebná spolupráce vedení školy nebo školského zařízení, školního metodika prevence, výchovného poradce a dalších pedagogických pracovníků, jak s rodinou oběti, tak i s rodinou agresora. Při jednání s rodiči dbají pedagogičtí pracovníci na taktní přístup a zejména na zachování důvěrnosti informací. Je nutné předem informovat rodiče o tom, co dělat v případě, když se dozvědí o šikanování.

Spolupráce se specializovanými institucemi

Při předcházení případům šikany a při jejich řešení je důležitá spolupráce vedení školy nebo školského zařízení, školního metodika prevence, výchovného poradce nebo zástupce školy s dalšími institucemi a orgány:

- **v resortu školství** – s pedagogicko-psychologickými poradnami, středisky výchovné péče, speciálně pedagogickými centry,
- **v resortu zdravotnictví** – s pediatrií a odbornými lékaři, dětskými psychology, psychiatry a zařízeními, která poskytují odbornou poradenskou a terapeutickou péči, včetně individuální a rodinné terapie,
- **v resortu sociální péče** – s oddělením péče o rodinu a děti, s oddělením sociální prevence (možnost vstupovat do každého šetření, jednat s dalšími zainteresovanými stranami, s rodinou)
- Dojde-li k závažnějšímu případu šikanování nebo při podezření, že šikanování naplnilo skutkovou podstatu trestného činu (provinění), ředitel školy nebo školského zařízení oznámí tuto skutečnost Policii ČR.
- Pokud žák spáchá trestný čin (provinění), popř. opakovaně páchá přestupky, ředitel školy zahájí spolupráci s orgány sociálně právní ochrany dítěte bez zbytečného odkladu.
-

Selhání školy v řešení šikany

- V případech podezření nebo již prokazatelných projevů šikany, které nejsou bezodkladně a uspokojivě řešeny v pravomoci pedagogických pracovníků včetně metodika prevence či výchovného poradce, je zcela na místě obrátit se na ředitele příslušné školy nebo školského zařízení.
 - Pokud se však projeví nečinnost i ze strany ředitele, je možné jednat v této záležitosti se zřizovatelem školy nebo podat stížnost na školu České školní inspekci. Stížnost podaná písemně, osobně nebo v elektronické podobě se přijímá ve všech pracovištích ČŠI.
- Stížnost je možné adresovat příslušnému inspektorátu ČŠI, elektronicky na adresu posta@csicr.cz.

1. Nepřímé (varovné) znaky šikanování mohou být např.:

- Ø Žák je o přestávkách často osamoceny, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády.
- Ø Při týmových sportech bývá jedinec volen do mužstva mezi posledními.

- Ø O přestávkách vyhledává blízkost učitelů.
- Ø Má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený.
- Ø Působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči.
- Ø Stává se uzavřeným.
- Ø Jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje.
- Ø Jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené.
- Ø Zašpiněný nebo poškozený oděv.
- Ø Stále postrádá nějaké své věci.
- Ø Odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy.
- Ø Mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy.
- Ø Začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole.
- Ø Odřenyiny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit.
- Ø Zejména je třeba věnovat pozornost žákům nově zařazeným do třídy, neboť přizpůsobovací konflikty nejsou vzácností!

2. Přímé znaky šikanování mohou být např.:

- Ø Posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, zesměšňování, ponižování, hrubé žerty na jeho účet. Rozhodujícím kritériem je, do jaké míry je daný žák konkrétní přezdívkou nebo "legrací" zranitelný.
- Ø Kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávistným, nebo pohrdavým tónem.
- Ø Nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil.
- Ø Příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem, a skutečnost, že se jim podřizuje.
- Ø Nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k spoluúčasti na nich.
- Ø Honění, strkání, šťouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvlášť silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí.
- Ø Rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout.

1. Rodiče žáků se doporučuje upozornit zejména na to, aby si všímali těchto možných příznaků šikanování:

- Ø Za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi.
- Ø Dítě nemá kamaráda, s nímž by trávil volný čas, s nímž by se telefonovalo apod.
- Ø Dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem.
- Ø Dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno při bedlivější pozornosti pozorovat strach. Ztráta chuti k jídlu.
- Ø Dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně.
- Ø Dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objeví výkyvy nálad, zmínky o možné sebevraždě. Odmítá svěřit se s tím, co je trápí.
- Ø Dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody- dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí.
- Ø Dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, možná projevuje i zlobu vůči rodičům.
- Ø Dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma. Své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat.
- Ø Dítě se vyhýbá docházce do školy.
- Ø Dítě se zdržuje doma víc, než mělo ve zvyku.

Dobrá rada

- Ø V případě, že nenajdeš odvahu říct vše ani svým rodičům, zavolej na pražskou Linku bezpečí, telefon **800 155 555** nebo **116 111**. Bezplatně můžeš telefonovat z celé republiky. Nepotřebuješ k tomu peníze ani telefonní kartu. Tito lidé ti budou věřit, protože nejsi sám, komu se něco podobného děje.

Doporučená literatura z oblasti školního šikanování

Kolář, M. (2001, 2005). Bolest šikanování. Praha: Portál.

Kolář, M. (1997, 2000). Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál.

Kolář, M. (2005). Školní násilí a šikanování. Ostrava: CIT, Ostravská univerzita.

Kolář, M. (Ed.) (2004). Školní šikanování. Sborník z první celostátní konference konané v Olomouci na PF UP 30.3.

Dne 25. 8. 2019

vypracovala Ing. Eva Laurenčíková.